

Kovács Ádám Gábor

· SZTE JGYPK, egyetemi hallgató

· kovacsadam1009@gmail.com

A KRITIKAI GONDOLKODÁS FONTOSSÁGA A MAI TÁRSADALOMBAN

Elidegenedés és emancipáció – Karl Marx és a Gazdasági-filozófiai kéziratok (szerk. Marosán Bence Péter) – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016. Karl Marx *Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből* című művének 170. évfordulójára rendezett tanácskozás írásainak bemutatása

Az alább bemutatott kötet Karl Marx aktualitását taglalja, s a kötet megszületésének előzménye egy 2014 novemberében tartott konferencia. A konferenciát a Corvinus Egyetemen működő Társadalomelméleti Kollégium hozta tető alá, melyet Karl Marx *Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből* című műve megjelenésének 170. évfordulója alkalmából rendeztek. A művet Marosán Bence Péter főszerkesztőnek és munkatársainak köszönhetjük, kik áldásos munkával a konferencián elhangzott beszédeket és szimpóziumokat ebbe a műbe sűrítették, továbbá említést érdemel, hogy a művet a L'Harmattan Kiadó jelentette meg. A kötetben 30 szerző publikált, ami vegyes és sokszínű művek sokaságát eredményezte. A szerzők közül többen a konferencia irányadó tematikáját követve fejezték ki gondolataikat, míg más előadók a távolibb összefüggésekre és ezek elemzésére fókuszáltak. A szerzők végkonklúziói Marx nyomán arra keresték a választ, mit jelent az elidegenedés, mik a kiváltó okok és mi az, ami fenntartja a jelenséget, mi lehet a megoldás. Továbbá, hogyan valósítható meg az elidegenedés alóli emancipáció létrejötte.

Úgy vélem, hogy a mű egy olyan komplex ismeretanyag, melynek jogosan van helye a mai magyar palettán, hiszen nem száraz elemzések közöl, hanem színvonalas tanulmányokon keresztül elemzi a fent említett fogalomkört, és olyan vitákat indukál, melyek a kritikai gondolkodást éltetik. Laikus olvasóknál is komoly gondolatkísérle-

teket eredményez. A gyakorlatias nyelvezet és a komoly didaktikai elemzés összeolvadása egy olyan egyszerűen műveltető alkotást eredményezett, melynek publikálását és celebrálását – jómagam úgy ítélem meg – már elő kellett mozdítani. Továbbá ebben a recenzióban az általános jellemzés mellőzésével egy sajátos gondolati síkon munkálkodtam, melyet megmutatni igyekszem fiatal hallgatóként. A mű legfontosabb üzenetét, melyet Konrad Paul Liessmann publikált először 1992-ben, ezen műben Marosán György szavaival szeretném magyarázni: „Marxot nem olvasni ostobaság lenne. De úgy olvasni, mint eddig, még inkább az [...]. Végre lehet úgy olvasni Marxot, mint egy nem katolikus ember Aquinói Szent Tamást” (i. m. 74). Véleményem szerint a mai magyar fiatalságnak is olvasnia kell Marx műveit, mellyel a kritikai gondolkodásukat fejleszthetik és ezáltal a fiatal, tevékeny értelmiség csiszolódhat. Egyetemi hallgatóként ezen állításmat tapasztalati tényként kezelem.

A művet hét nagyobb részre tagolták, melyek sorrendben a következők: *Elidegenedés és eldologiasodás, Kommunizmus, Kritika, Marx aktualitása, A politikus Marx, Párhuzamok, A francia recepció*. A mű terjedelmét tekintve eltekintenek a részletes tanulmányelemzéstől. A saját nézőpontomból szeretném színesebbé és feldolgozottá tenni a művet. Ezt a nézetet a mű alapjaként szolgáló tanulmányok főbb gerincével, gondolati egységével támasztanám alá.

A marxi gondolat és a *Gazdasági-filozófiai kéziratokban* elhangzott tételek, továbbá a gothai program kritikájaként felfogott kéziratok is összecsengnek a mára már világossá vált machiavellista személyiséggel, melyet az eldologiasodott ember képével aposztrofálnék. Kutatási témául választottam a machiavellizmust, mellyel az eldologiasodás és a szabadság fogalomkörét jártam körül. A machiavellizmust Niccolò Machiavelli *Fejedelem* című művéből eredezteti a pszichológia. „Mindenki azt látja, amilyennek mutatod magad, s csak kevesen értik, milyen vagy valójában” (MACHIARELLI 2015). Erre a gondolati struktúrára és egyezésre Böcskei Balázs színvonalas tanulmányán keresztül találunk rá. Az *Elismerés és eldologiasodás* címet viselő tanulmány olyan lényegi megfogalmazásokat tartalmaz, mely elemzi a kapitalizmus definícióját és gyakorlati színtereit, és szignifikáns kapcsolatot mutat a fent említett machiavelliánus nézőponttal. A „rugalmas ember” modelljét (i. m. 53) rajzolják ki, mely definíciót Böcskei Balázs említi tanulmányában. A rugalmas ember nem bocsátkozik bele semmibe, nem állít sem határokat, sem igényeket maga elé. Nyitottnak tűnik, azonban így szigeteli el magát mindennemű

problémától, hiszen nem húz határokat. Tehát bárminemű tevékenysége csupán menedzselési gondokat okoz neki. Az ilyen esetekben az ember egyedi elszigetelése rajzolódik ki. Azonban az emberi lét halmazát tekintve ez eldologiasodás, ami pedig önmagunk béklyózása. A szó szűkebb értelmében az emberek, azon belül is a machiavellista személyiség, rugalmasan orientálódik a társadalmi helyzetekre, szerepeket játszik, ezért olyan sikeres (KAPOSI 2004). Úgy tűnhet, hogy egyenlőségjelet kívánok vonni a machiavellizmus és a kapitalizmus definíciói közé. Továbbá együtt próbálom elemezni a két definíciót. Az igazság az, hogy kiindulásként egyfajta gyökérproblémaként próbálok utalni a machiavellizmusra, hiszen a gothai program kritikájaként egyfajta változást szeretett volna sugallni Marx, ezért élek a példájával. Azonban úgy vélem, hogy a machiavellizmus kiiktatása nélkül ez a változás nem jöhet létre. Ezen értelmezés alapján az elidegenedés erőssége egy olyan szabályozott világot képes létrehozni, melyben az egyén szabadsága és dologiassága a végletekig szabályozott történés. Ezt a tényt felismerve az egyén mégis képes a szabadulásra, csupán egy közös, általános minta hiányzik még, ahogy Miklós Tamás szemelvényében láttuk; az emberi lét pusztulása nem oldható fel a tulajdonviszonyok tulajdonosainak megváltoztatásával, mert ez a változás az elidegenedés alapját totalizálja, természetesen a munkamegosztási viszonyok fenntartása mellett. Ezt az elemzést és világos analízist követve eljutunk azon következtetéshez, hogy az egyén általi szabadság eléréséhez a munkamegosztást kell feloldani. A munkamegosztás pedig a történelmi viszonyrendszerbe ágyazott, ezáltal a teljes viszonyrendszer ellen kell fellépni a szabadság elérése érdekében (i. m. 27).

Azonban ez a kérdés felveti azt is, milyen módon és miként értelmezhető a szabadulás elérése, továbbá milyen dolgokat kell megtagadni. Ezáltal a ma ismert „rugalmas ember” mintaképét kell megtagadni, és ki kell állni azokért a dolgokért, melyek a későbbiek során elvekké szilárdulhatnak. Az elidegenedés elleni küzdelem feloldása a rejtőzködés és a „rugalmasság” feloldása. Hiszen a rejtőzködés fontossá teszi, hogy milyen elismerésre tarthat számot az, aki nem tudja, ki ő valójában, és ki lesz holnap vagy akár ki lesz egy következő személyközi interakcióban. A reneszánsz korában az okkasionális, azaz alkalmi rejtőzködés volt ismert (KAPOSI 2004). Ez a mechanizmus ahhoz járult hozzá, hogy ha kellett, a megfelelő szerep kedvéért az egyén már, vagy még gyenge individualizmusát elvetette. Mára már ez a fajta rejtőzködés sokban változott, az individuum hatalmának és

az egyén megítélésének köszönhetően. Az elidegenedés és a szabadság vagy emancipáció gondolati ütköztetések révén láthatjuk azt a lépést, hogy az elidegenedés a mai rendszer által fenntartott. Az ember annyit ér, amennyit hatalma hasznáért fizetnek (BARCSI 2013). Hobbes gondolati egysége a fent említett méltóság- és értékértelmezés, miszerint mindenki annyit ér, amennyit hatalma ára ér. Egy rátermett hadvezérnek háború idején nagyon nagy ára van, azonban béke idején nem sok. Egy tudós, megvesztegethetetlen bíró értéke béke idején hatalmas, azonban háború idején kisebb (HOBBS 2001).

Ebből a következtetésből azt láthatjuk, hogy az eldologiasodott rendszer elvárása az egyenlőtlenség fenntartása. Azonban emberi mivoltunk által nem zárható ki az egyenlőség mibenléte. Hiszen mindenkét megillet az egyenlő bánásmód és egyenlő méltóság. Ez a megállapítás pedig előjegyzi Marosán György tanulmányát, ami véleményem szerint Böcskei Balázs értekezése mellett a leghaladóbb tanulmányok egyike, hiszen a mai világunk egyik tabuját vizsgálja. Van-e jövője a kommunizmusnak? A saját nézőpontom elemzése előtt érdemes a kérdést megvizsgálni. Van-e jövője az egyenlőségnek? Van-e jövője az emancipációnak? Marosán György saját tanulmányán keresztül értelmezi a kommunizmus jövőjét. Egy olyan szubjektív nézőpontot alkot, melyben nincs helye az érzelmi gátaknak, csupán a tiszta analízis mértékének. A társadalomfizika szabályain keresztül vezeti le, hogy egy nagy elemszámú, heterogén társadalmi hálózaton belül a bennük zajló dinamikus folyamatok eredményeként homogénebb és stabilan létező góccok, fürtök jönnek létre. Ezek a társadalomfizikai modellek, melyek a társadalomtudománnyal nem egyeztethetők össze, kikövetkeztetik, hogy Marx eredeti gondolatisága és a 21. század léte olyan összefüggéseket hoz a felszínre, melyek a gothai program kritikájában már elhangzottak. Kis elemszámú, homogén csoportok létrehozása olyan egységes emancipációt eredményezhet, mely lebontja az eldologiasodás eszméjét. Fontos megjegyezni, hogy a különálló homogén egységek pszichológiai vakcsoport struktúrájának nem feltétlen kell egyeznie, hiszen a marxi gondolat nem a dilettáns közös egység létrejöttét taglalja, mint ahogy a kommunizmus idején félremagyarázták, hanem a szabadság szubjektumát hirdeti. Az egyén, az individuum kommunáját. Egy olyan szabad áramlást és szabadságot ismertet, ahol az elfogadás és az empátia mértéke minden ember szabaddá tételét és közös tiszteletét képezi. Hiszen a marxizmus lényege és csupasz valósága ez.

Mialatt a művet értelmeztem és saját nézőpontomat integráltam az olvasott anyagba, felfedeztem egy általam nagyra becsült tanulmányt,

mely címével is a székhez szögezett. Amelie Lanier *A történelmi materializmus, mint elméleti tévút, mint gyakorlati zsákutca és a szocialista államok legitimációs módszertana*. A tanulmány címe egy olyan zseniális definíciót rejt, melynek konnotációja a marxizmus félreértelmezését helyezi reflektorfénybe. Az első oldal második bekezdésében találtam rá a tételmondatra, mely az önálló kritikai nézőpontra sarkallt: „Lehet lázadó fiatalok vállait lapogatni, és mondani: később belátjátok... És mindezt olyan magatartással, mintha ez lenne a tudomány csúcspontja. Én inkább egy mélypontnak látom” (i. m. 148). Ezzel a kijelentéssel maximálisan egyetértek a szerzővel, hiszen a lázadás a tudomány mozgatórugója, és bármilyen tan negligálása ennek a magatartásnak a gátja. Ebből következik, hogy a fiatal értelmiség előtti Marx-tagadás az egyenlőtlenség és a tudomány mételyét jelentheti. Továbbolvasva a tanulmányt, az első cikkelye újabb megrökönyödést váltott ki belőlem, hiszen az a kérdés, hogy mi az ember, és van-e szabad akarata (ezáltal szabadsága), összefügg az állammal és azzal a machiavellista nézőponttal, melyet ismertetek. Továbbá, egy mondatot emelnék ki ebből a színvonalas írásból: „A végcél nagyon jó, nincs kifogás ellene. Az odavezető útban van a hiba” (i. m. 150). Teljes egészében ez a vezérelve a recenzióknak, és a fiatal értelmiség általam javasolt célkitűzésének. A történelmi materializmus megbukott, az általa képviselt cél azonban helyes. Már csak azon a módon kellene dolgozni, hogy rátaláljunk az útra, ami oda vezet. Marx aktualitását tovább hangsúlyozandó, Antal Attila tanulmányából, mely a *Marx, marxizmus, ökopolitika* címet viseli, fel szeretném hívni a figyelmet egy fontos, aktuális mondatra, mely így szól: „Nem vitás tehát, hogy a marxizmusnak fel kell vetnie a növekedés fizikai határainak kérdését” (i. m. 183). Az aktualitás mellett értek egyet ezzel a mondattal, hiszen ha a rendszerünk negligálja a marxista tanokat, akkor az információs nihil nem engedi, hogy Marx utópiája érvényesülhessen. Továbbá az aktualitás mellett felhoznék még egy érvet, melyet a jelen helyzetben Leonardo DiCaprio az *Özönvíz előtt* című filmje jelez. A filmet a National Geographic készítette, mely teljes terjedelmében megtekinthető a Youtube videomegosztó portálon. A film és a mű kapcsolata aktualitásában rejlik, melyet Antal Attila tanulmányában így olvashatunk: „A marxista megközelítésből az is következik, hogy meg kell értenünk a kapitalizmus működését ahhoz, hogy megtudjuk, miért károsítja a környezetet olyan mértékben, hogy az már fenyegeti az emberiség fennmaradását” (i. m. 186). Tehát milyen módon tudjuk megtagadni a machiavellianus nézőpontot ahhoz, hogy ne fenyegetes-

sük az emberiség jövőjét. Visszautalnék a fent említett kijelentésre a marxizmussal kapcsolatban, a végcél jó, de az út rossz. Ha tudjuk, hogy merre kellene tartanunk, de nem kapunk hozzá szabad információkat és tanokat, melyek elemzésével megvalósítható lenne az út elérése, akkor vesztegetjük az emberiség idejét, és kihasználjuk a föld által ajándékba kapott javakat, kezünk meghosszabbítását. Marx a korszak legégetőbb problémáival foglalkozott. Ezt a szellemiséget kell átültetnünk a mai szemléletmódba; nem kötelező elfogadni a nézeteit, sőt inkább az a feladatunk, hogy kíméletlen kritikával éljünk és járjunk el. Azonban ahhoz, hogy ezt megtehessek, meg kell értenünk és vizsgálnunk, mint egy nem katolikus ember Aquinói Szent Tamást.

Összegzésemet a fent említett gondolatok csokorba foglalásával tenném meg. Recenziómban egy olyan tanulmánykötetet vizsgáltam, mely a szabad akarat, a tájékozottság úttörőjeként született. A vaskos kötet lapjai egy szemléletmód előfutárai, melynek helye van a magyar értelmiség polcán, továbbá úgy vélem, hogy az emberiség jövőjének a kulcsa. Úgy gondolom, hogy a kötetben publikált szerzőkre a sokszínűség jellemző, kik talán nem is dolgoztak volna együtt, ha e kötet nem jött volna létre. Különböző látásmódok ütköznek egy közös cél érdekében. Recenziómat egy általam nagyra becsült ember gondolatával zárnám: „Ezt az időt és ezt a helyet választottam arra, hogy egy olyan témáról beszéljek, amelyet általában elfed a tudatlanság és a tájékozatlanság, s amelyről az igazságot csak nagyon ritkán látjuk meg” – szól John Fitzgerald Kennedy jellegzetes mondata, ki a történelmi materializmust elvetette, azonban Marx tanait nem. Véleményem szerint századunkban is ezt a gondolatot kell követni. A történelmi materializmus megbukott, Marx azonban nem.

IRODALOM

- BARCSI Tamás (2013): *Az emberi méltóság filozófiája*. Typotex Kiadó, Budapest.
- HOBBS, Thomas (2001, szerk. Nagy Levente): *Leviatán*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár.
- KAPOSI Márton (2004): *A rejtőzködő egyén arca és álarcai*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- MACHIAVELLI, Niccolò (2015, szerk. Darida Benedek): *A fejedelem*. Helikon Kiadó, Budapest.
- STONE, Oliver–KUZNICK, Peter (2014): *Amerika elhallgatott történelme*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Beérkezés időpontja: 2017. augusztus 30.

Elfogadás időpontja: 2017. szeptember 11.